

ФОРМУВАННЯ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я

У статті презентовано результати педагогічного експерименту, спрямованого на формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Розкрито сутність такої підготовленості, визначено її структурні компоненти, показники та критерії. Проаналізовано стан підготовки майбутніх соціальних працівників щодо формування їхньої підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Визначено педагогічні умови формування зазначеної підготовленості та засоби їх реалізації.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, професійна підготовка, підготовленість.

Особливість, специфіка та складність соціальної роботи як професійної діяльності вимагає від соціальних працівників високого рівня їхньої кваліфікації, що зумовлює необхідність спеціальної цілеспрямованої професійної підготовки фахівців зазначеного профілю у ВНЗ до роботи з різними категоріями клієнтів в цілому та з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема.

Сучасні наукові дослідження зорієнтовано на: визначення теоретико-методичних засад професійної підготовки (О. Г. Карпенко, В. В. Корнєшук, І. М. Мельничук, О. Г. Платонова та ін.) і професійного самовдосконалення (Н. Є. Троценко та ін.) фахівців із соціальної роботи; підготовку їх до менеджменту (Є. Г. Сєдов та ін.) та реалізації ідей гендерної рівності (С. М. Гришак та ін.) в соціальній роботі, застосування технологій медико-соціальної роботи (Д. В. Данко та ін.); формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (І. І. Боднарук, В. В. Савіцька, С. Ю. Сургова та ін.), їхньої професійної мобільності (Т. Є. Гордєєва та ін.), комунікативної компетентності (Д. М. Годлевська та ін.), інформаційної культури (О. С. Повідайчик та ін.) і культури професійного спілкування (О. В. Урсол та ін.); виховання в них гуманності (Н. В. Клименюк та ін.), відповідальності (О. П. Папинок та ін.).

Мета статті – розкрити сутність та презентувати результати педагогічного дослідження, спрямованого на формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Започатковане дослідження передбачало виконання низки завдань, а саме: 1) теоретично обґрунтувати сутність і структуру феномена «підготовленість майбутнього соціального працівника до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я»; 2) визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; 3) визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування досліджуваної підготовленості; 4) розробити, теоретично обґрунтувати й апробувати структурно-функціональну модель її формування.

Соціальна робота з дітьми з обмеженнями можливостями здоров'я – це вкрай складна та багатогранна професійна діяльність, ефективність здійснення якої залежить від рівня підготовленості соціальних працівників щодо неї. Підготовленість майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я розглядаємо як результат їхньої спеціальної цілеспрямованої професійної підготовки, що передбачає обізнаність із психологічними та фізичними особливостями розвитку таких дітей, уміння виявляти та вирішувати їх проблеми, забезпечувати повноцінний розвиток і соціалізацію, зберігаючи емоційно-позитивне тло діяльності.

Структуру досліджуваної підготовленості утворили: когнітивний, діяльнісний, ціннісно-мотиваційний та вольовий компоненти. Так, когнітивний компонент передбачає володіння соціальним працівником спеціальними знаннями, необхідними для взаємодії з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, а також стійкого інтересу до отримання та набуття потрібних знань у подальшій професійній діяльності; діяльнісний компонент – наявність умінь, необхідних соціальному працівнику для планування, успішного виконання та оцінювання результативності роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; ціннісно-мотиваційний – дію згідно моральних норм та цінностей, спрямованих на досягнення високих результатів професійної діяльності, прояв таких особистісних якостей, як доброзичливість, повага, співчуття, емпатія, любов; вольовий компонент – прояв стійкої емоційної врівноваженості та здатність до вольової саморегуляції свого психофізичного стану [1].

Складовими когнітивного компонента було обрано: технологічну, психологічну, соціологічну, юридичну та медичну обізнаності; діяльнісного – діагностичні, перцептивні, організаторські, комунікативні вміння; ціннісно-мотиваційного – соціальні цінності, мотиваційну тенденцію, доброзичливість; вольового – вольову саморегуляцію, стресостійкість, емпатію.

Аналіз стану підготовки майбутніх соціальних працівників щодо формування їхньої підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями

здоров'я здійснювали у таких напрямках, що доповнювали один одного: провели пілотне діагностування, що мало на меті виявити думку працівників соціальних служб щодо їхньої підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та необхідності цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних працівників до такої роботи; вивчили чинні навчальні програми з підготовки фахівців із соціальної роботи; проаналізували їхню виробничу практику в соціальних службах в аспекті формування практичних умінь та навичок роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Проведений аналіз дозволив дійти висновку щодо необхідності цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, пошуку та обґрунтування відповідних педагогічних умов і дидактичних засобів формування такої підготовленості.

В започаткованому дослідженні педагогічні умови розглядаємо як спеціально створений комплекс взаємозалежних і взаємообумовлених заходів педагогічного впливу, впровадження яких у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників сприятиме розвитку їхньої ціннісно-мотиваційної і вольової сфери, формуванню знань, умінь та навичок, необхідних для роботи з такими дітьми.

Аналіз педагогічних досліджень вітчизняних науковців дозволив систематизувати педагогічні умови, які справляють позитивний вплив на ефективність професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ, зокрема підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Шляхом експертного оцінювання педагогічними умовами формування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я у процесі їхньої професійної підготовки виступили: забезпечення трансформації навчальних мотивів у професійні; інтеграція і збагачення змісту професійно-орієнтованих дисциплін в аспекті підготовки до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; забезпечення практико-орієнтованої спрямованості професійної підготовки студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; актуалізація особистісно-професійного досвіду роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я.

Засобами реалізації визначених педагогічних умов в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я було обрано: застосування контекстного навчання з використанням професійно-зорієнтованих завдань і відеофрагментів роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я; внесення додаткових тем і навчальних питань до фахових дисциплін; організація супервізії; залучення студентів до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я в межах виробничої та переддипломної практики; залучення студентів до волонтерської діяльності тощо.

Для виявлення результатів експериментально-дослідної роботи було визначено відповідний кри-

теріальний апарат. Критеріями сформованості підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я виступили: змістовний, процесуальний, орієнтаційний та регулятивний. Так, змістовний критерій відповідав когнітивному компоненту в структурі підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я та дозволяв виявити наявність у студентів теоретичного фундаменту, глибоких професійних знань, необхідних для виконання соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Процесуальний критерій відповідав діяльнісному компоненту та відображав сформованість у студентів умінь і навичок, а також системи засобів та прийомів досягнення професійної мети, швидкої орієнтації у нових ситуаціях діяльності, її планування та оцінювання результативності. Орієнтаційний критерій відповідав ціннісно-мотиваційному компоненту досліджуваної підготовленості і передбачав усвідомленість вибору майбутніми соціальними працівниками цінностей, соціальних настанов, здатних впливати на регуляцію соціальної поведінки, формування стратегічно-життєвих цілей та загальних світоглядних орієнтирів. Регулятивний критерій підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я відповідав вольовому компоненту її структури і був зумовлений здатністю майбутнього соціального працівника до пізнання власних психічних процесів (рефлексії), усвідомлення своїх прагнень, емоцій та регуляції власної поведінки [2].

Для визначення рівнів (високого, середнього та низького) сформованості підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я було розроблено відповідну методику діагностування, що складалася з апробованих методик: «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості» (Н. П. Фетискін, В. В. Козлов), «Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості» (С. М. Петрова), «Діагностика доброзичливості» (шкала Кемпбелла), «Дослідження вольової саморегуляції» (А. В. Зверьков, Є. В. Єйдман), «Перцептивна оцінка типу стресостійкості» (Н. П. Фетискін, В. В. Козлов), «Діагностування рівня емпатичних здібностей» (В. В. Бойко), а також спеціально розробленого тесту успішності та ситуаційного тесту.

Результати діагностування студентів, проведене на констатувальному та прикінцевому етапах експерименту, засвідчило ефективність запровадження у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників дидактичних заходів щодо формування їхньої підготовленості до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. Так, кількість студентів із високим рівнем такої підготовленості зросла на 34,03%; з середнім рівнем – збільшилася на 23,04%; з низьким – зменшилася на 57,07%. Традиційна професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи не дала таких позитивних результатів щодо формування досліджуваної підготовленості.

Статистична обробка отриманих кількісних результатів оцінювання рівнів сформованості дослі-

джуваної підготовленості засвідчила їх статистичну значущість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Патик Ю. В. Сутність і структура підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я / Ю. В. Патик // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2015. – № 3(50). – С. 225–228.
2. Патик Ю. В. Критеріальний апарат щодо діагностування підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я / Ю. В. Патик // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, III (32), Issue: 63, 2015. – С. 34–36.

*Юлія Вікторівна Патик,
асистент кафедри соціальної роботи і кадрового менеджмента,
Одеський національний політехнічний університет,
просп. Шевченко, 1, г. Одеса, Україна*

ФОРМИРОВАНИЕ ПОДГОТОВЛЕННОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

Особенность, специфика и сложность социальной работы, как профессиональной деятельности требует от социальных работников высокого уровня их квалификации, которая предопределяет необходимость специальной целенаправленной профессиональной подготовки специалистов заданного профиля в ВУЗе к работе с разными категориями клиентов в целом и с детьми с ограниченными возможностями здоровья, в частности.

Цель статьи – раскрыть сущность и презентовать результаты педагогического исследования, направленного на формирование подготовленности будущих социальных работников к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья.

В статье теоретически обосновано сущность и структуру феномена «подготовленность будущего социального работника к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья». Подготовленность будущих социальных работников к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья рассматриваем как результат их специальной целенаправленной профессиональной подготовки, который предусматривает осведомленность с психологическими и физическими особенностями развития таких детей, умение выявлять и решать их проблемы, обеспечивать полноценное развитие и социализацию, сохраняя эмоционально-положительный фон деятельности. Структуру данной подготовленности составляют когнитивный, деятельностный, ценностно-мотивационный и волевой компоненты.

Определены критерии: содержательный (показатели: технологические, психологические, социологические, юридические и медицинские знания), процессуальный (показатели: диагностические, перцептивные, организаторские, коммуникативные умения), ориентационный (показатели: социальные ценности, мотивационная тенденция, доброжелательность) и регулятивный (показатели: волевая саморегуляция, стрессоустойчивость, эмпатия) и уровни (высокий, средний, низкий) сформированности подготовленности будущих социальных работников к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья.

Педагогическими условиями формирования исследуемой подготовленности выступили: обеспечение трансформации учебных мотивов в профессиональные; интеграция и обогащение содержания профессионально-ориентированных дисциплин в аспекте подготовки к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья; обеспечение практико-ориентированности направленности профессиональной подготовки студентов к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья; актуализация личностно-профессионального опыта работы студентов с детьми с ограниченными возможностями здоровья.

Результаты диагностирования студентов, проведенное на констатирующем и заключительном этапах эксперимента, засвидетельствовали эффективность внедрения в процесс профессиональной подготовки будущих социальных работников указанных педагогических условий. Так, количество студентов с высоким уровнем исследуемой подготовленности выросла на 34,03%; со средним уровнем – увеличилось на 23,04%; с низким – уменьшилось на 57,07%. Традиционная профессиональная подготовка будущих специалистов по социальной работе не дала таких положительных результатов по формированию их подготовленности к работе с детьми с ограниченными возможностями здоровья.

Статистическая обработка полученных количественных результатов оценки уровней сформированности исследуемой подготовленности показала их статистическую значимость.

Ключевые слова: социальная работа, социальный работник, дети с ограниченными возможностями здоровья, профессиональная подготовка, подготовленность.

Yulia Patik,
assistant of the Department of Social Work and Personnel Management,
Odessa National Polytechnic University,
Prospect Shevchenko, 1, Odessa, Ukraine

FORMATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS' READINESS TO WORK WITH DISABLED CHILDREN

The peculiarity, specificity and complexity of social work as a professional activity requires from social workers a high level of qualification which determines the need for a special purposeful professional university training aimed at teaching specialists of the specified profile to work with different categories of clients in general and children with disabilities in particular.

The aim of the article is to reveal the essence and present the results of the pedagogical research aimed at the formation of readiness of future social workers to work with children with disabilities.

The essence and structure of the phenomenon «readiness of future social worker to work with children with disabilities» are theoretically substantiated in the article. Preparedness of future social workers to work with children with disabilities is considered as a result of their special targeted training which presupposes their awareness of the psychological and physical peculiarities of these children's development, the ability to identify and solve their problems, to ensure their full development and socialization alongside with maintaining an emotional-positive background of the designated activity. The cognitive, activity-oriented, value-motivational and volitional components constitute the structure of this preparedness.

There were determined these criteria: content-oriented (indicators: technological, psychological, sociological, legal and medical knowledge), procedural (indicators: diagnostic, perceptual, organizational, communicative skills), orientational (indicators: social values, motivational tendency, goodwill) and regulatory (indicators: volitional self-regulation, stress tolerance, empathy); the levels (high, medium, low) of readiness formation of future social workers to work with children with disabilities health were specified.

The pedagogical conditions facilitating the formation of preparedness were singled out: ensuring the transformation of education into professional motives; integration and enrichment of the contents of professionally-oriented subjects in the aspect of preparation for the work with children with disabilities; ensuring practice-oriented focus of students' professional training aimed at teaching them to work with children with disabilities; updating students' personal and professional experience to work with children with disabilities.

The results of students' diagnosing conducted at the ascertaining and final stages of the experiment testified the effectiveness of the implementation of the mentioned pedagogical conditions into the process of the future social workers' training. Thus, the number of students demonstrating a high level of the studied preparedness increased by 34,03%; those demonstrating a medium level – increased by 23,04%; the number of students who reached the low one – decreased by 57,07%. Traditional training intended for future specialists of social work did not give such positive results in the formation of their readiness to work with children with disabilities.

Statistical analysis of the quantitative results enabling the assessment of the formation levels of the studied preparedness testified their statistical significance.

Key words: social work, a social worker, children with disabilities, professional training, preparedness.

Подано до редакції: 24. 03.2016 р.

Рекомендовано до друку: 10.04.2016 р.

*Рецензенти: д. пед. н., професор В. В. Корнецьук
д. пед. н., професор Е. Е. Карпова*